

Tanja Šeme, Špela Šeme

UČITELJI KOT TEMELJNI DEJAVNIK V EVALVACIJSKEM PROCESU (1)

Vir: Zbornik Evalvacija (ur. Darko Štrajn), Pedagoški inštitut, 2000

1. Namesto uvoda

Po svetu in doma se je v zadnjem desetletju zgodilo veliko premikov na področju izobraževanja, saj le-to postaja eno od osrednjih dejavnosti, okoli katere se organizira družba. Stremimo za takim šolstvom, kakršnega zahteva informacijska družba. Govorimo o fleksibilni šoli, uokvirjeni v permanentno reformo, ki se mora usposobiti za avtonomno oblikovanje zahtevnih odgovorov na vrsto izzivov dinamičnih družbenih dogajanj. Tako kot povsod v svetu, tudi pri nas reforma šolstva temelji na vzajemnem razmerju strok in politike, pri čemer je predvsem stroka zadolžena za to, da v implementaciji reforme doseže kar največji konsenz vseh pomembnih nosilcev družbenih dogajanj. Pri tem mora preoblikovati preživele sheme v paradigme tradicije, ki omogočajo nadaljevanje nacionalne kulture v spremenjenih ekonomskih, pluralnih političnih in interkulturnih razmerah sedanjosti in prihodnosti.

Kadrovsko razvojna strategija ima za fleksibilno šolo in permanentno reformo poseben pomen. Izvajanje vzgojno-zobraževalnega procesa po spremenjenih programih narekuje tudi nove poklice učiteljev in nekatere nove vloge, ki jih prinaša sodobna šola. Realizacija šolskega sistema je močno odvisna od njenih temeljnih nosilcev. Govorimo o učiteljih, med katerimi bomo izpostavili srednješolske, s poudarkom na (ne)ustreznosti kvalifikacijske strukture pri nekaterih predmetih. Iz slednjega je tudi razvidno njihovo nadaljnje izpopolnjevanje, sprejemljivost za nove vloge, njihovi pogoji in možnosti za osebni razvoj in razvoj dejavnosti, v kateri delujejo.

2. Metodološko izhodišče

Analiza je grajena na empiričnih podatkih, ki smo jih dobili na Ministrstvu za šolstvo in šport RS.² Zajeti so iz rednega letnega individualnega popisa zaposlenih v srednješolskih javnih vzgojno-izobraževalnih zavodih (brez zavodov za usposabljanje in zavodov za koncesijo) za šolsko leto 1995/96, ki ga izvaja Ministrstvo za šolstvo in šport RS. Podatke so ministrstvu posredovali zavodi za vsakega zaposlenega na matičnem listu in na obrazcih, kateri zajemajo podatke o delu, ki ga delavec opravlja. Vnešeni so bili na ministrstvu v srednješolsko kadrovsko bazo podatkov in obdelani z računalniškim orodjem Paradox in Windows.

V obdelavi podatkov o strokovni usposobljenosti učiteljev pri dvanajstih predmetih (SLOVENSKI, ANGLEŠKI in NEMŠKI JEZIK, UMETNOSTNA VZGOJA, MATEMATIKA, FIZIKA, KEMIJA, BIOLOGIJA, ZGODOVINA, GEOGRAFIJA, ŠPORTNA in ZDRAVSTVENA VZGOJA) so zajeti vsi učitelji, ki so bili zaposleni v šolskem letu 1995/96 za nedoločen čas, določen čas ali pogodbeno, s polnim ali krajšim delovnim časom, razen učiteljev, katerih odsotnost je trajala več kot tri mesece (porodniški dopust, daljša bolniška odsotnost).

3. Omejitve pri zbiranju in obdelavi podatkov

Učitelji, ki so nosilci več predmetov hkrati, so upoštevani večkrat (pri vsakem predmetu enkrat), tako da se število učiteljev po predmetih ne ujema z dejanskim številom vseh učiteljev. Pojem ustrezna strokovna (ne) usposobljenost učiteljev, ki jo prezentirajo empirični podatki, se nanaša zgolj na diplome in strokovne naslove, ki so jih učitelji pridobili v procesu izobraževanja na univerzah in

visokošolskih zavodih. Podatki in deleži o ustrezni izobrazbi so podcenjeni, ker pri obdelavi ni bilo mogoče upoštevati:

--- različnih kadrovskih pogojev za splošnoizobraževalne predmete po različnih programih (dve, tri ali štiriletni), ker računalniški program zaenkrat tega ne omogoča,

--- da po prehodnih določbah zakona lahko poučujejo učitelji tudi na podlagi delovne dobe (ne samo formalno pridobljene izobrazbe),

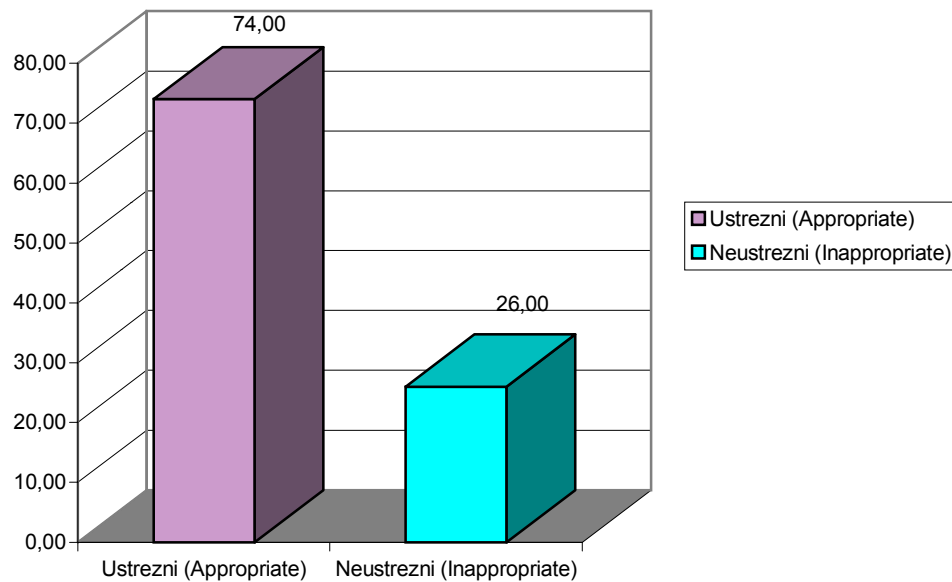
--- da po prehodnih določbah o določitvi kadrovskih pogojev za učitelje splošnoizobraževalnih predmetov v osnovnih in srednjih šolah lahko poučujejo tudi tisti učitelji, ki so si usposobljenost pridobili po drugih neformalnih poteh na primer s študijskim izpopolnjevanjem ali pa imajo sorodne diplome iz drugih smeri oziroma "licenco" za poučevanje še iz prejšnjega obdobja, poimenovanega usmerjeno izobraževanje, kar iz kadrovske evidence ni dovolj razvidno,

-- pri obdelavi podatkov o strokovni usposobljenosti na Ministrstvu za šolstvo in šport RS niso mogli upoštevati rubrike o usposobljenosti, ki jo izpolnjujejo zavodi sami, saj je preverjanje točnosti teh podatkov zaenkrat pokazalo premajhno zanesljivost.

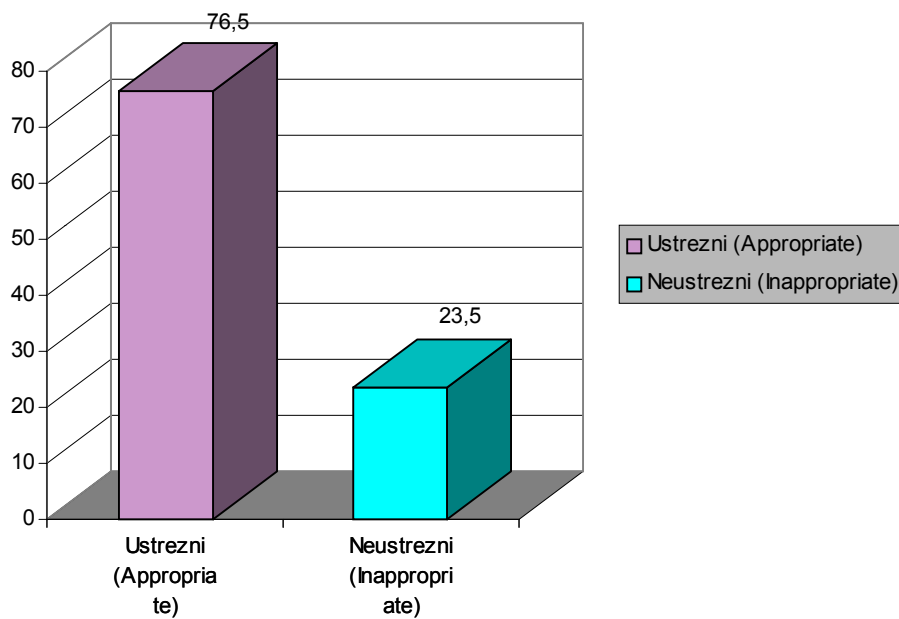
Učitelji v empiričnem prikazu so vsi strokovni delavci, ki v pedagoškem procesu izvajajo pouk za dijake v javnih šolah. Ravnatelji in njihovi pomočniki ter drugi strokovni delavci, ki imajo učno obveznost, so v tem prikazu tudi šteti kot učitelji, in sicer s tolikšnim številom pedagoških ur, kot jih dejansko opravijo.

4. GRAFIČNI PRIKAZI (HISTOGRAMI)

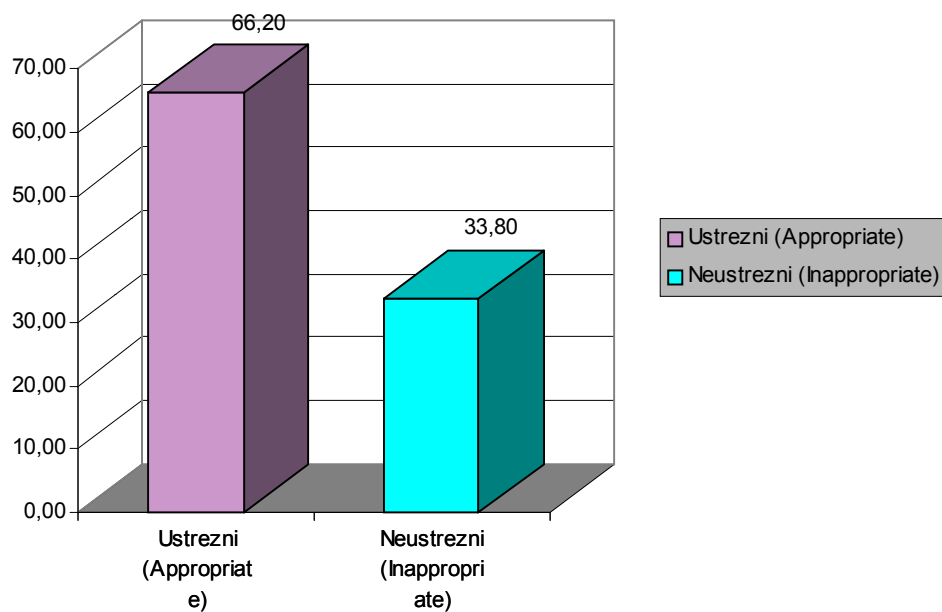
Slovenski jezik:

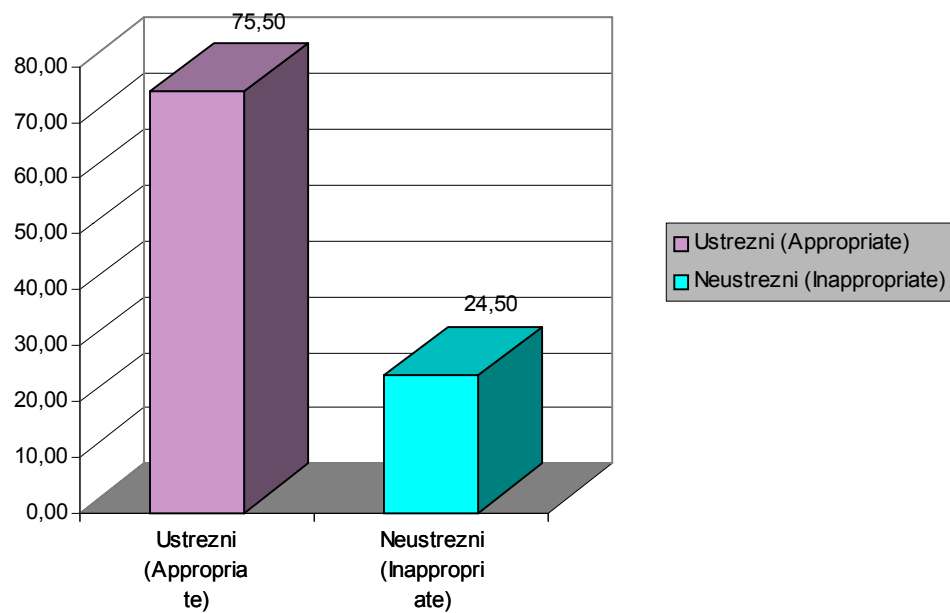
Angleški jezik:

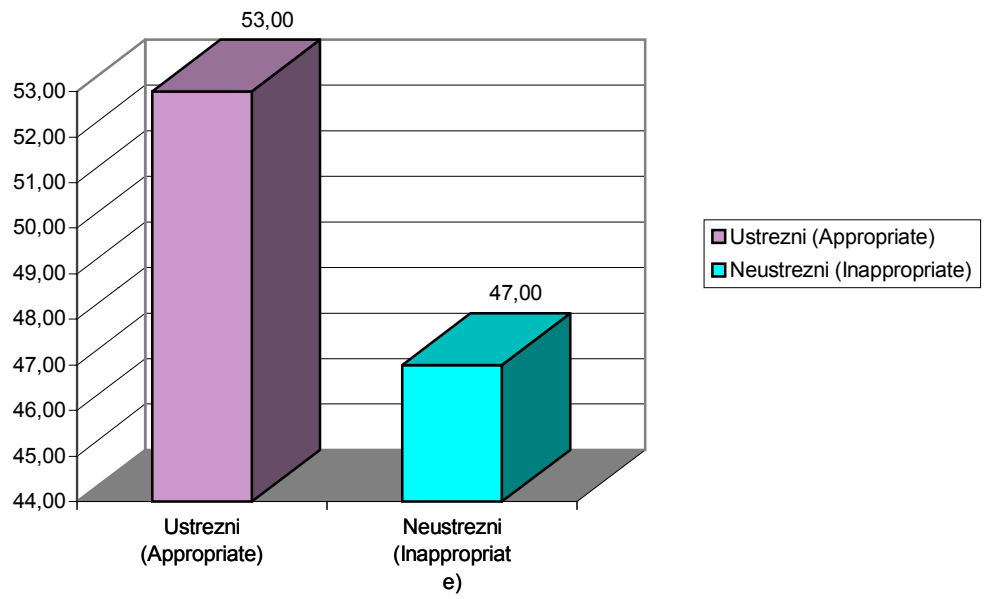
Nemški jezik:

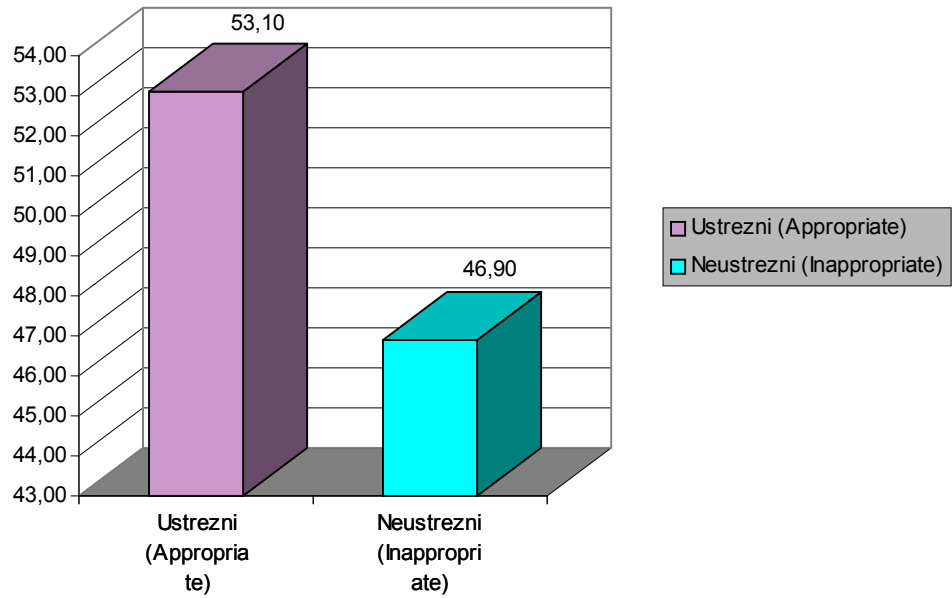
Umetnostna vzgoja:

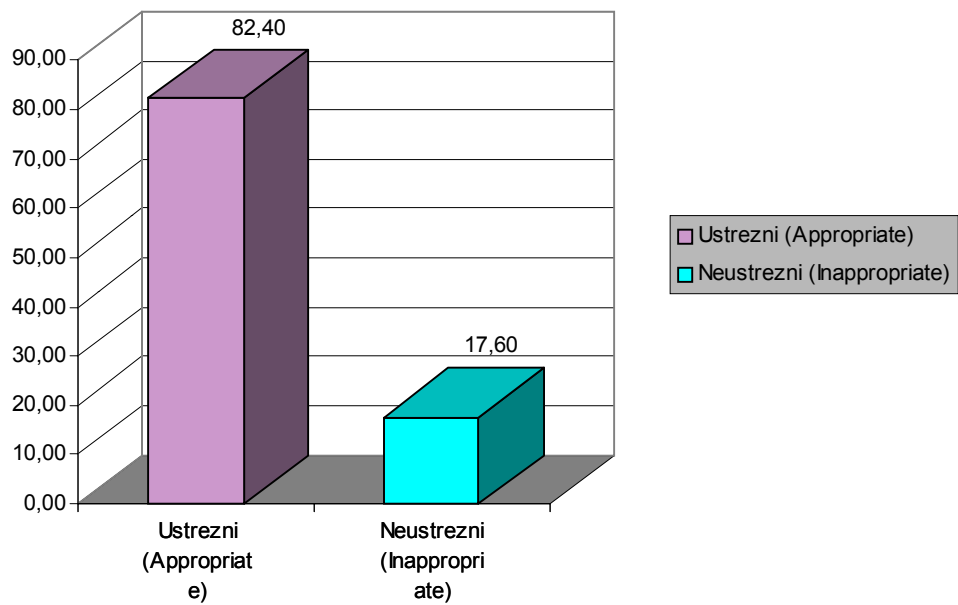
Matematika:

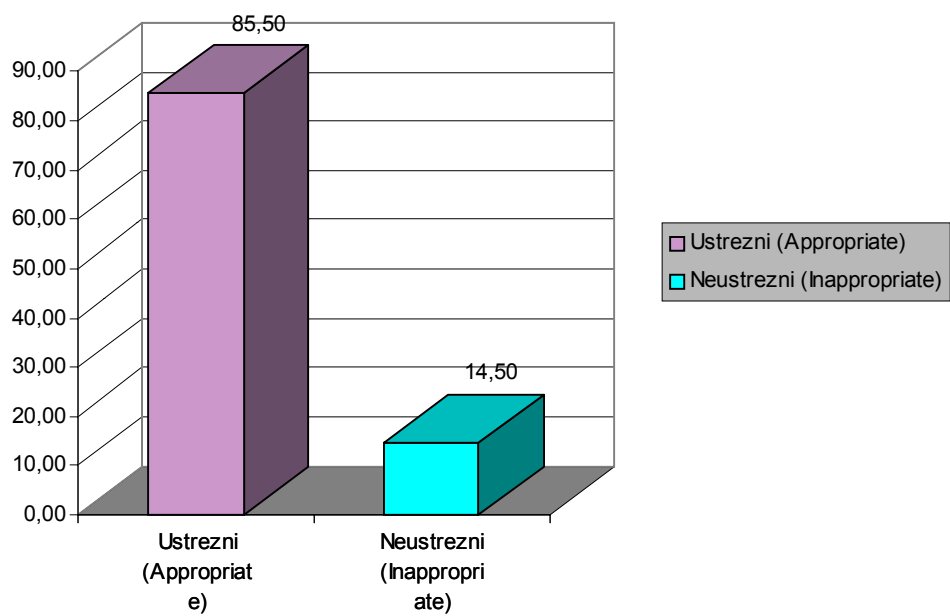
Fizika:

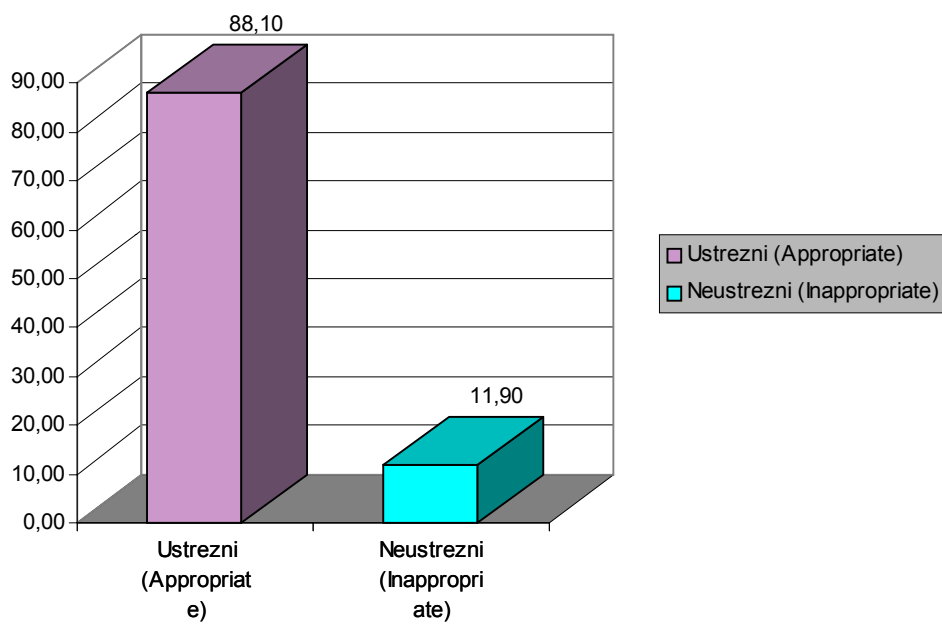
Kemija:

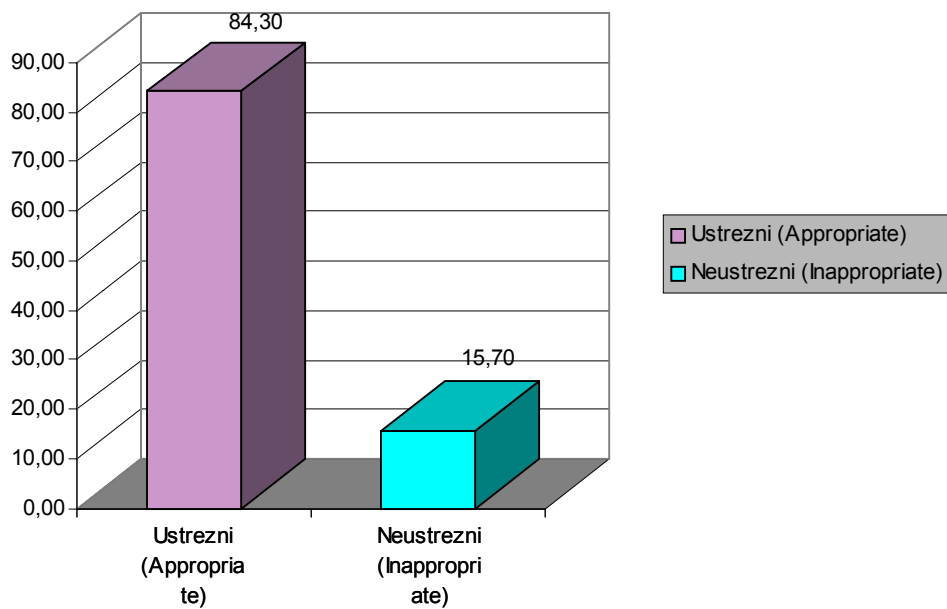
Biologija:

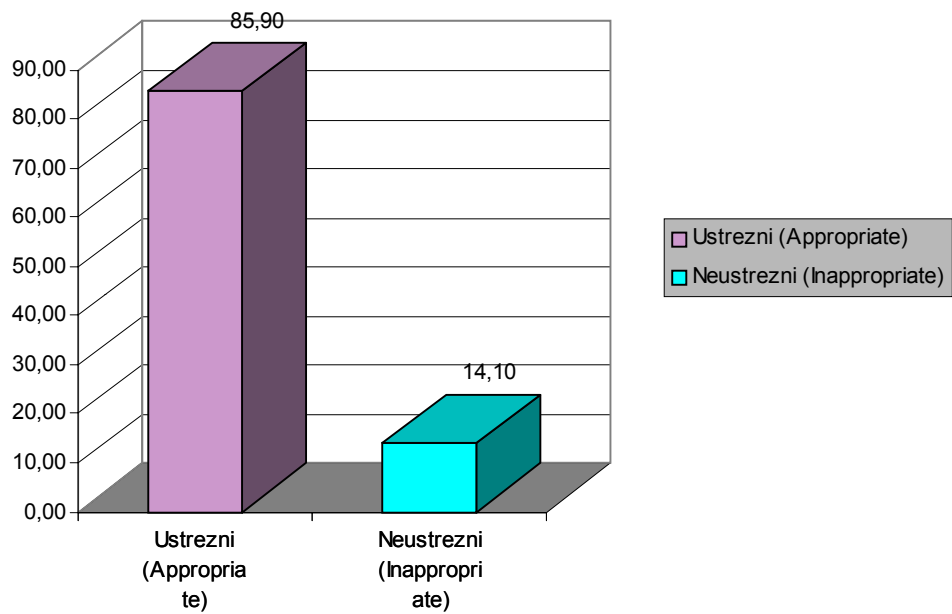
Zgodovina:

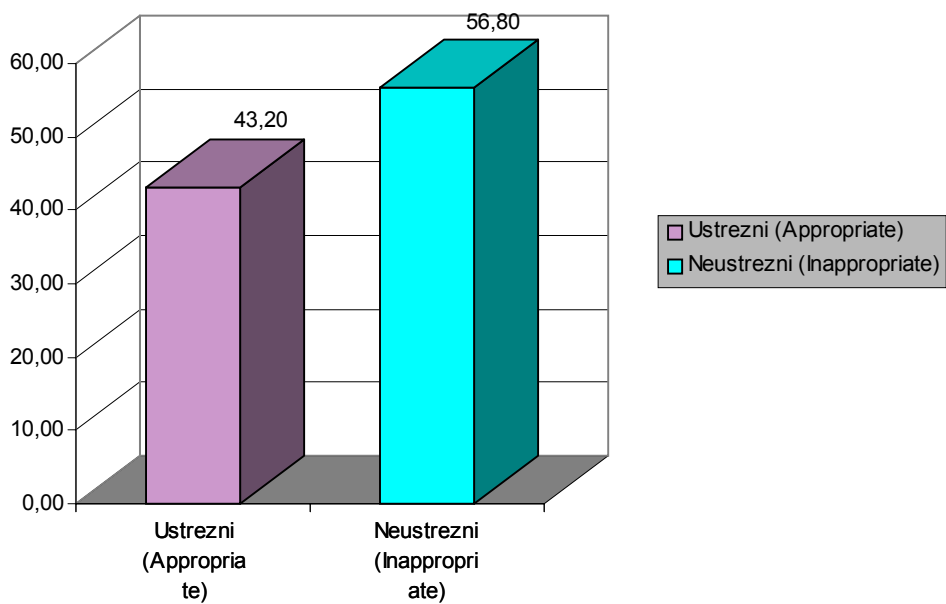
Zemljepis:

Športna vzgoja:

Zdravstvena vzgoja:

5. Zaključek

Empirični rezultati o strokovnosti učiteljev srednjih šol v šolskem letu 1995/96 pri dvanajstih predmetih nam skozi grafične prikaze v obliki histogramov povedo, da pedagoški kadri glede na normativne zahteve, ne ustrezajo v celoti. Ustreza le okoli 3/4 učiteljev slovenskega in angleškega jezika (slovenski jezik 74 %, angleški jezik 76,50 %). Boljša je situacija pri nemškem jeziku, saj je ustreznih 86, 20 % učiteljev.

Podobno kot pri slovenskem in angleškem jeziku je stanje pri umetnostni vzgoji, kjer je 75,50 % ustreznih učiteljev.

Neprimerno slabša je situacija pri matematiki in fiziki, saj pri obeh predmetih ustreza samo 53 % (53,10 %, neustreznih pa je kar 47 %OO (46,90 %).

Kadrovska struktura učiteljev pa je neprimerno boljša pri predmetih kot so kemija (82,40 %), biologija 85,50 %), zgodovina (88,10%), zemljepis (84,30%) in športna vzgoja (85,90%). Ustreznih je 82,40% do 88,10% vseh učiteljev, ki poučujejo zadevne predmete.

Ugotavljamo lahko, da sam presek stanja izobrazbe (ne)ustreznih učiteljev v šolskem letu 1995/96 daje neko dobrodošlo orientacijo, ne prezentira pa absolutno točne slike. Dobrodošla je primerjava presekov stanja iz dolgoročnega in srednjeročnega obdobja s kratkoročnim, (1978/79, 1992/93 in 1995/96), katerih rezultati ponazarjajo z drugačno kadrovske situacijo³ (priloga 1: grafični prikazi – histogrami)

Kadrovska struktura učiteljev pri **slovenskem jeziku** se je med leti 1978/79 in 1992/93 zboljšala kar za 10 %. Zboljšanje je doseženo za 4 % tudi med leti 1978/79 v primerjavi s 1995/96. Težko pa je razumljivo, da se je kadrovska struktura učiteljev slovenskega jezika poslabšala med leti 1992/93, ko je bila na višji ravni kar za 6,5 % v primerjavi s 1995/96. letom. V celoti se je od prvotnega stanja v letu 1978/79 situacija v strukturi učiteljev le rahlo popravila. Na začetku je bilo ustreznih 70,42 %, v 1995/96. letu pa je izboljšana komaj na 74,00 %.

Podobna situacija kot pri slovenskem jeziku je tudi pri **angleškem jeziku**. Odnosi v spreminjanju kadrovske strukture so podobni. Tudi tu je prišlo v zadnjih letih do poslabšanja v primerjavi z letom 1992/93. Tako je bilo na začetku preučevanja v letih 1978/79 71,43 % ustreznih, v letih 1995/96 pa 76,50 %.

Strukturni kazalci učiteljev **nemškega jezika** se gibljejo precej drugače. Na začetku, v šolskem 1978/79 jih je bilo le 46,37 % ustreznih. Zelo se je izboljšala struktura v letih 1992/93, saj je bilo ustreznih 80,71 %, in še bolj v letu 1995/96, ko je bilo 86,20 % ustreznih učiteljev. Med preučevanimi nosilci obravnavanih predmetov se tu zazna ena izmed najboljših situacij v strukturi učiteljev. Torej se je struktura učiteljev med leti 1978/79 in 1995/96 zboljšala kar za 39,83%. Dejanska izobrazbena struktura učiteljev **umetnostne vzgoje** v letu 1978/79 je bila ena izmed najslabših. Komaj 30,80 % je bilo ustreznih učiteljev. Izboljšanje je bilo doseženo v šolskem letu 1992/93, kar na 74,56 %. Le rahlo izboljšanje se je povečalo do leta 1995/96, ko je bilo 75,50 % ustreznih učiteljev. Celotni porast je bil kar za 44,70 % v primerjavi z začetnim stanjem.

Podobno kot pri umetnostni vzgoji je tudi pri **matematiki**. Samo 30,95 % je bilo ustreznih učiteljev v letih 1978/79. Stanje se je popravilo za 17,78 % v letu 1992/93, ko je bilo 48,73 % ustreznih, in še bolj v letih 1995/96, na 53,00 % ustreznih. Seveda pa je ta delež ustreznih učiteljev nezadovoljiv, ker je 47,00 % še vedno ne dovolj usposobljenih učiteljev.

Precej podobna je situacija pri **fiziki**. Na začetku je bilo 33,22 % ustreznih učiteljev, potem je prišlo do velikega porasta na 57,27 %, v zadnjih letih pa je delež ustreznih upadel tako, da je bilo v celoti le 53,10 % ustreznih, kar je podobno kot pri matematiki.

Strokovnost učiteljev **kemije** se je gibala precej drugače. Start je bil zelo nizek, le 17,53 % je bilo ustreznih, v letu 1992/93 jih je bilo že kar 74,66 % , še boljša pa je bila slika v letih 1995/96, ko je struktura pokazala 82,40 % ustreznih. Celotni porast je bil med vsemi učitelji največji, kar za 64,87 %. Seveda je ta porast razumljiv, če upoštevamo izredno nizek začetniški nivo.

Nasprotno kot pri kemiji beležimo gibanje v **biologiji**. Tukaj je bilo začetno stanje strokovnosti učiteljev v letu 1978/79 zelo ugodno. Pravzaprav najboljše med vsemi obravnavanimi predmeti, saj je kar 82,05 % učiteljev ustrezalo. Struktura se je do leta 1992/93 še izboljšala, potem pa zopet rahlo upadla, tako da je bilo v letih 1995/96 85,50 % ustreznih učiteljev.

Pri zgodovini je bilo na začetku preučevanja 50,75 % ustreznih učiteljev. Do leta 1992/93 se je številka močno izboljšala, kar na 94,88%, potem pa zopet nekoliko upadla, tako da je bilo v letu 1995/96 88,10 % ustreznih učiteljev, kar pa je med vsemi predmeti najboljša zastopanost glede ustreznosti strokovnosti učiteljev.

Od 61,09 % učiteljev geografije je ta številka porasla na 93,60 v letu 1992/93, nato pa upadla tako, da je bilo v letu 1995/96 84,30 % ustreznih učiteljev. Padec je bil velik v zadnjem obdobju, saj se je kadrovska struktura poslabšala kar za 9,3 %.

Začetek preučevanja kadrovske strukture učiteljev telesne vzgoje je zabeležen s 54,00 % učiteljev. Sledi porast do naslednjega obdobja 1992/93 na 89,48 %, zatem pa zopet padec na 85,90 % v letih 1995/96.

Kadrovska struktura učiteljev **zdravstvene vzgoje** je bila v letih 1978/79 ustrezna komaj za 0,79 %. Po usmerjenosti takratnega zakona, ki je predpisoval visoko izobrazbo za učitelje srednjih šol, se je nezaslišano nizka kadrovska struktura izjemno popravila in v letu 1992/93 dosegla ustrežno raven s 63,77 % učiteljev. Ta hitri porast pa je bil očitno nenormalen, saj je v naslednjem obdobju prišlo do upada ustreznih učiteljev tako, da je bilo v letu 1995/96 le 43,20 % ustreznih. Padec je bil v primerjavi s prejšnjim obdobjem (leto 1992/93) velik kar za 20,57 %.

Zelo heterogena kadrovska struktura učiteljev se je pokazala v treh različnih obdobjih preučevanja (glej prilogo 1). Gre za velike razlike v doseženi strukturi ustreznih oziroma neustreznih učiteljev. Velike startne razlike v 1978/79 letu, ko je n.pr. pri zdravstveni vzgoji bilo komaj 9,79 % ustreznih učiteljev, pri biologiji pa 82,05 %, kažejo na povsem nedefinirane zahteve že v preteklosti, ki so na začetku usmerjenega izobraževanja močno izstopale. V šolskem letu 1992/93 se je kadrovska struktura učiteljev popravila prav pri vseh 12 predmetih. Problem se je izkristaliziral zopet v letu 1995/96. Stanje se je izboljšalo samo pri 4 predmetih (kemija 7,74 % - najboljše, nemški jezik 5,49 %, matematika 4,27 % in umetnostna vzgoja - komaj 0,49 %). Pri vseh ostalih 8 predmetih pa se je poslabšalo. Razpon je širok od 1,64 % pri biologiji pa tja do 20,57 % pri zdravstveni vzgoji. Vzroke bi morali spoznati, spremljati, preučiti in sanirati.

6. Opombe:

1

Rezultati v prispevku so sestavni del aplikativnega projekta: Šeme, T. (vodja projekta), Šeme, Š.: Planiranje pedagoških kadrov v procesu družbenih sprememb, Pedagoški inštitut, Ljubljana, 1998.

2.

Schmuck, A., Dovžak, K.: Zbirna preglednica strokovne usposobljenosti po predmetih za šolsko leto 1995/96, Ministrstvo za šolstvo in šport RS, Služba za kadrovske zadeve v vzgoji in izobraževanju, 1000 Ljubljana, Župančičeva 6, Fax z dne 21.3.1997.

3.

Šeme, T. (vodja projekta), Šeme, Š.: Smernice za planiranje pedagoških kadrov v procesu družbenih sprememb (aplikativni projekt, 1.faza), Pedagoški inštitut, Ljubljana, 1997, str.55-67.

7. Literatura

Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji, Ministrstvo za šolstvo in šport R Slovenije, Ljubljana 1995

Kongres pedagoških delavcev Slovenije, Programska prenova naše osnovne in srednje šole Slovenije, Zveza društev pedagoških delavcev Slovenije, Portorož, 13. - 15. Marca 1997

Srednješolsko izobraževanje v R Sloveniji 1990-96, Ministrstvo za šolstvo in šport R Slovenije, Ljubljana, november, 1996

Šeme, T. s skupino avtorjev: Znanstvene, tehnološke in ekonomske podlage izobraževanja za poklic ter usposabljanje za delo v Sloveniji, Pedagoški inštitut pri Univerzi v Ljubljani, Ljubljana, 1995

Šeme, T. (vodja projekta), Šeme, Š.: Smernice za planiranje pedagoških kadrov v procesu družbenih sprememb, (1. faza), Pedagoški inštitut, Ljubljana, september, 1997

Šeme, T. (vodja projekta), Šeme, Š.: Kadrovske elemente v evalvaciji gimnazijskega izobraževanja, (1. faza), Pedagoški inštitut, Ljubljana, december, 1997

Šeme, T., Šeme, Š.: Primerjava kadrovske strukture učiteljev nekaterih splošnoizobraževalnih predmetov v treh različnih obdobjih, Univerza v Mariboru, Zbornik posvetovanja, Izzivi managementa, Portorož, 1. - 3. Aprila, 1998

Štrajn,D.: Člani NKS o svojem delu (4), ČGP DELO, priloga Znanje za razvoj, Ljubljana, 31.5.1997

Zakon o gimnazijah, Uradni list R Slovenije, šte. 12-571/96

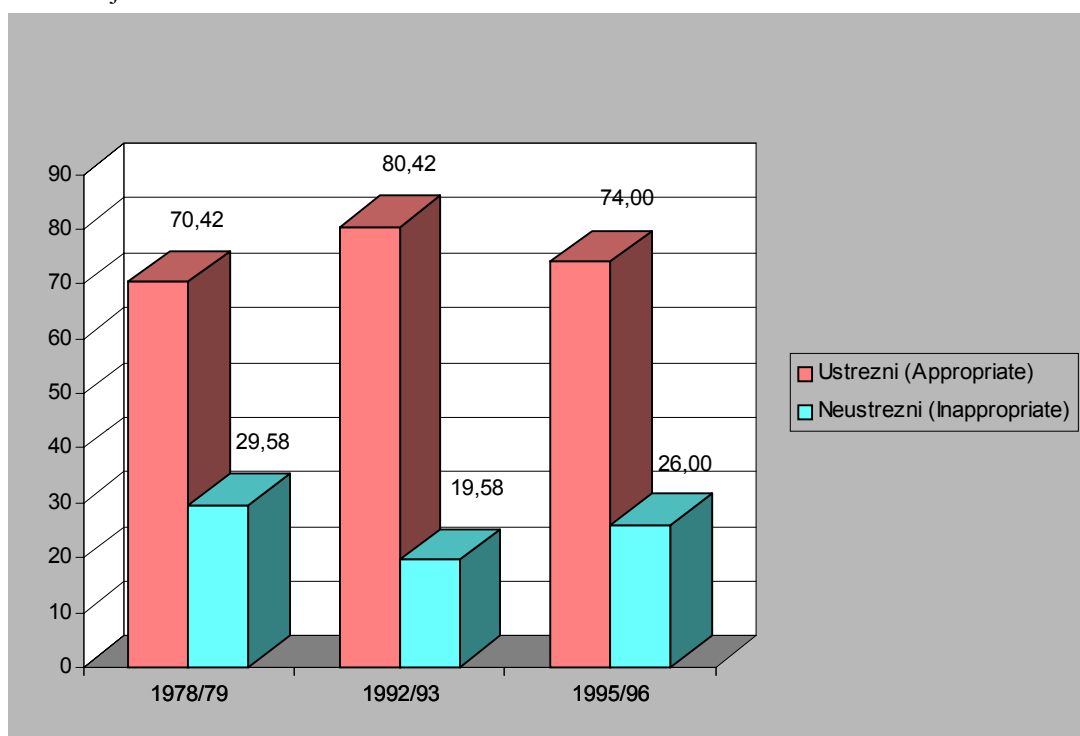
Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja, Uradni list RS, šte. 12 - 567/96

8. Priloga 1

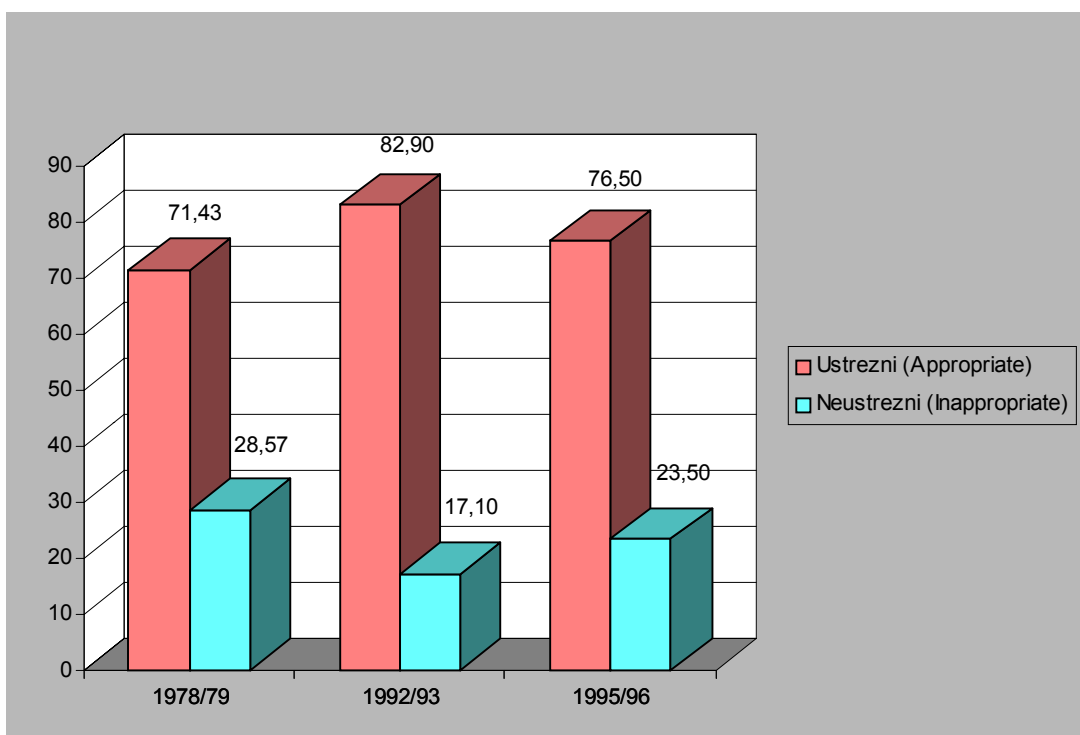
Primerjava kadrovske strukture učiteljev nekaterih splošnoizobraževalnih predmetov v šolskih letih 1978/79, 1992/93 in 1995/96

Grafični prikazi (histogrami)

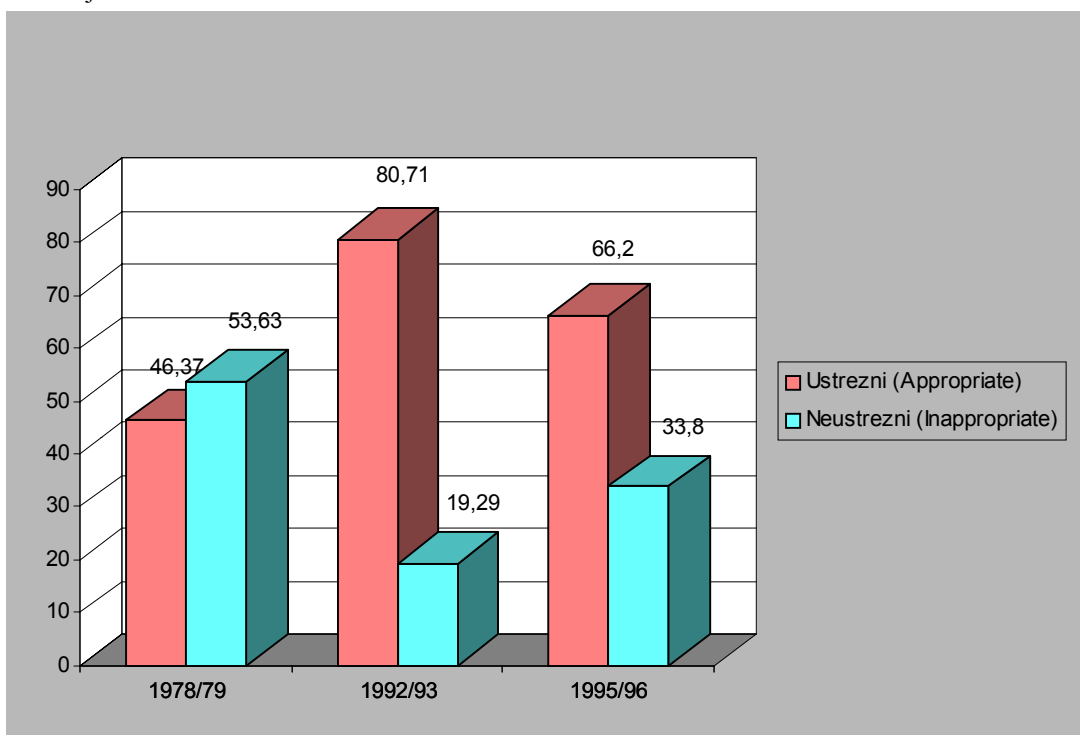
Slovenski jezik

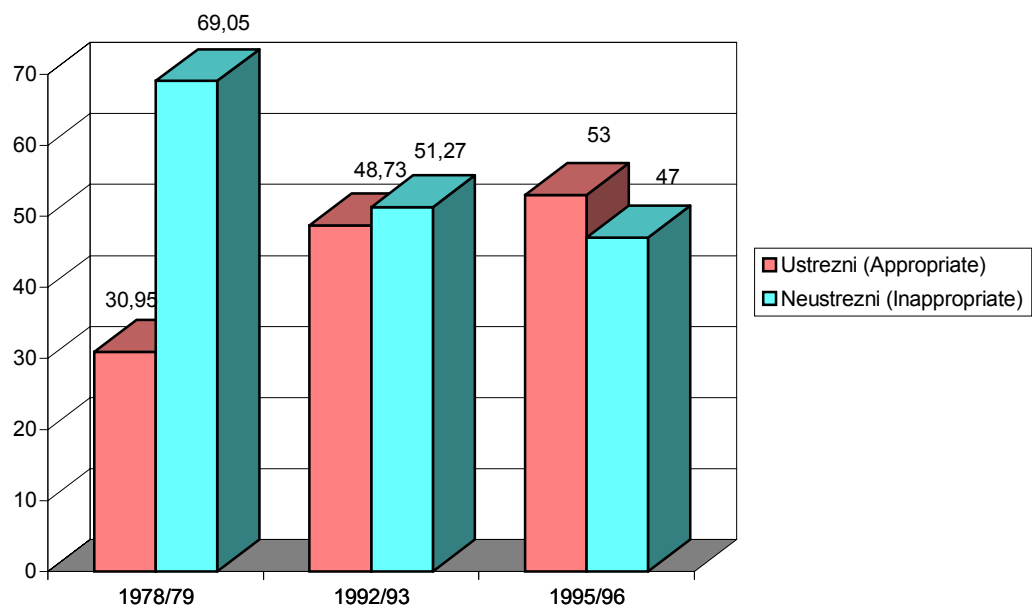
Angleški jezik

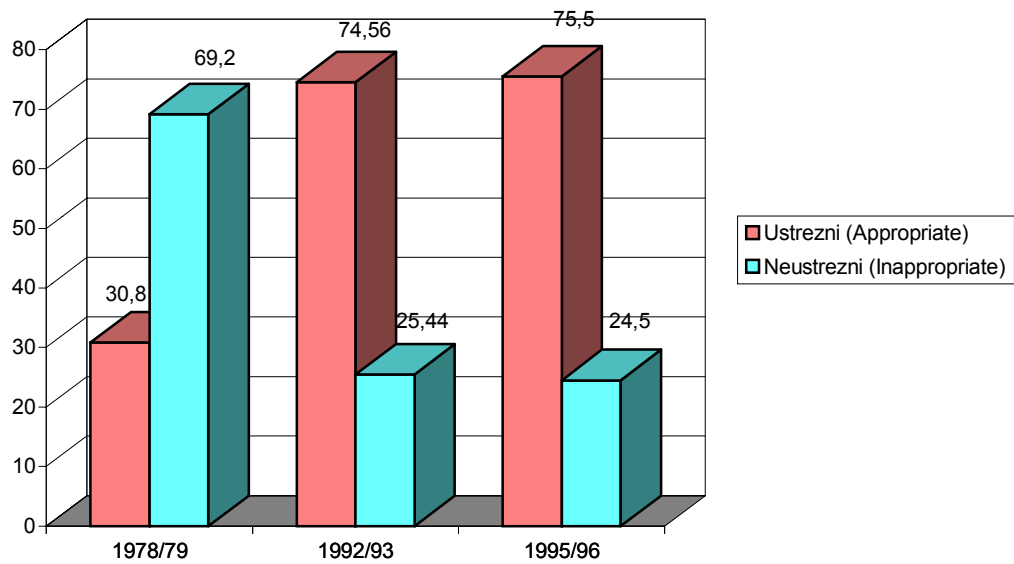
Nemški jezik

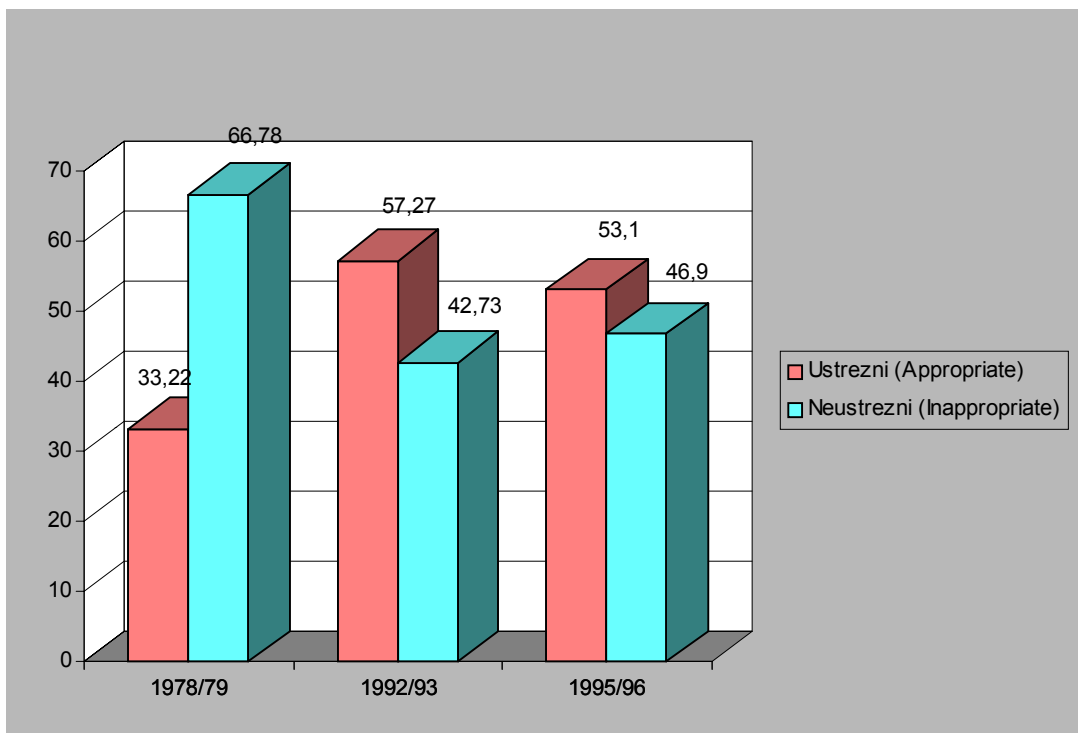
Matematika

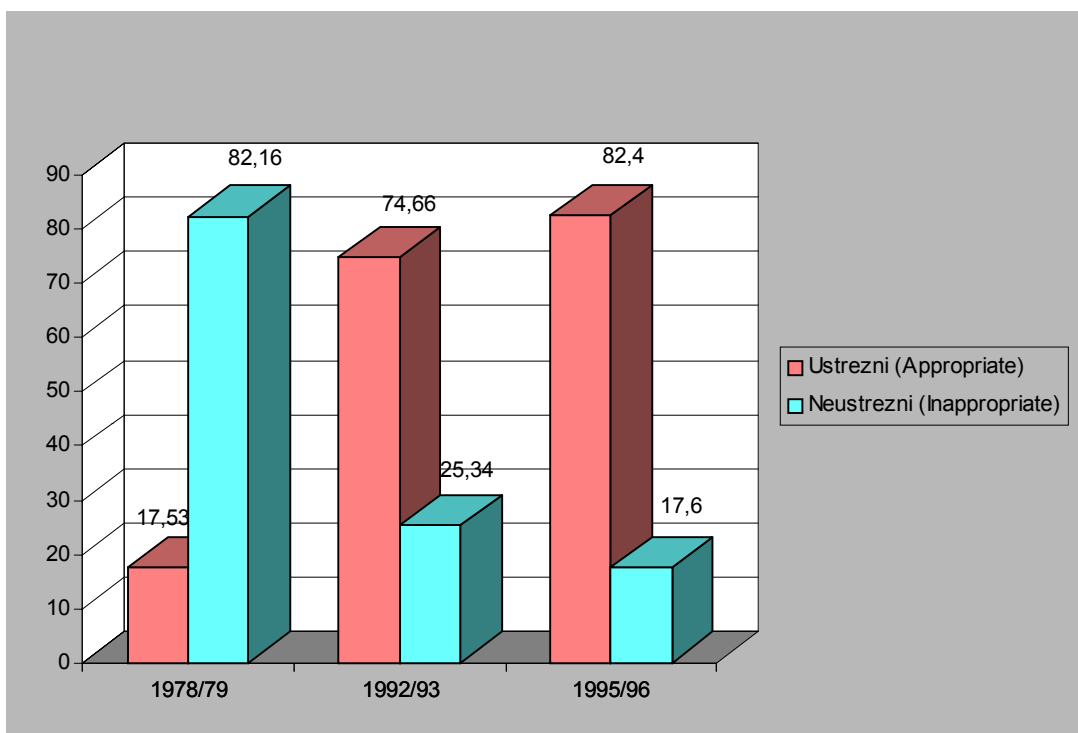
Umetnostna vzgoja

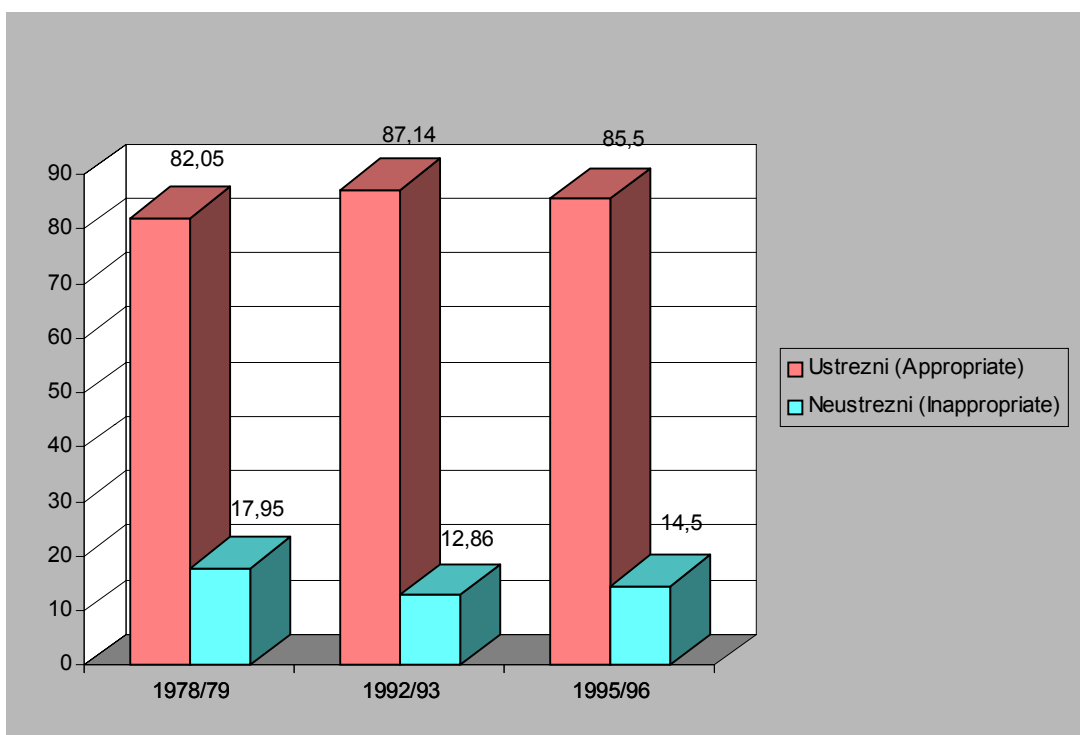
Fizika

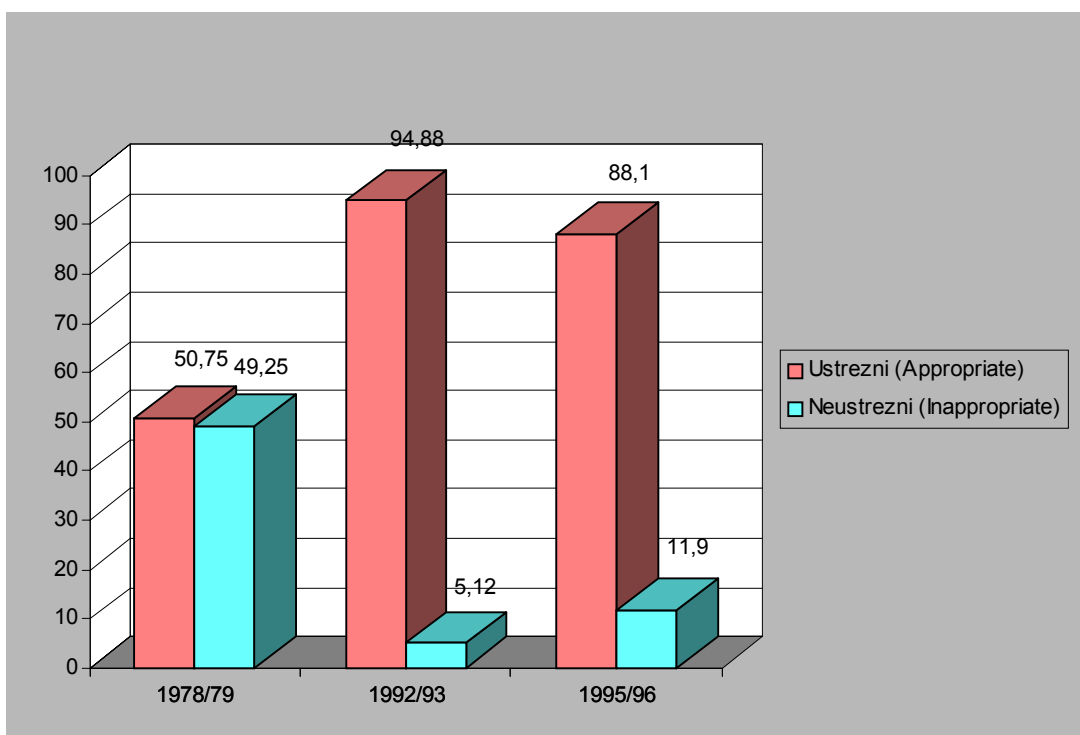
Kemija

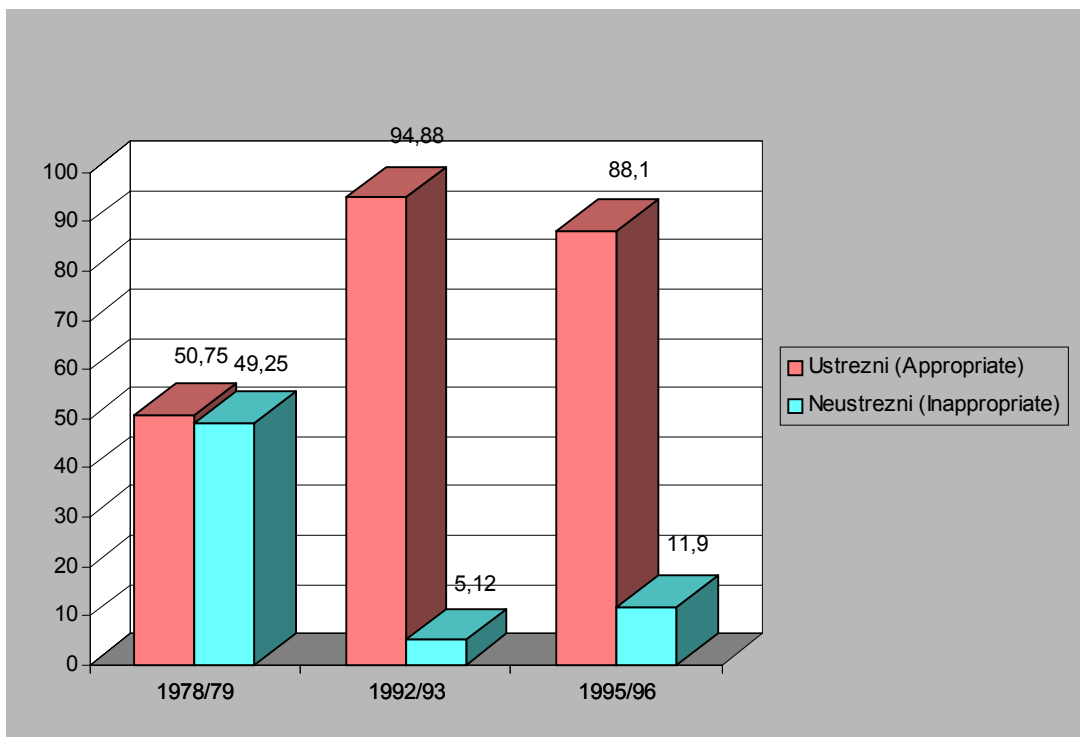
Biologija

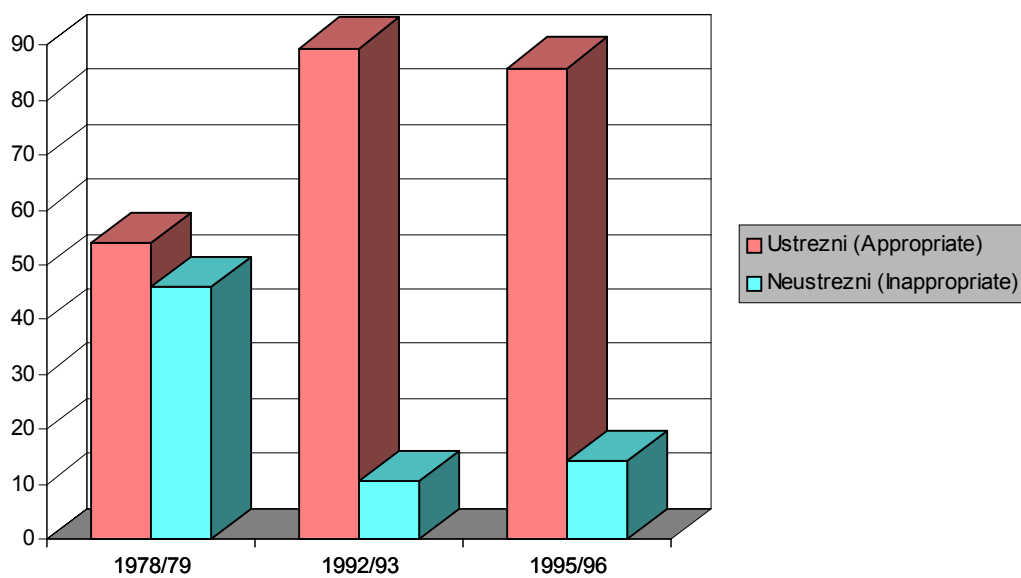
Zgodovina

Geografija

Športna vzgoja

Zdravstvena vzgoja

